

בצלן של השנתיים האחרונות

היום (10-10-2025) נראה כי מתקפת הנקמה של ישראל בתושבי רצועת עזה הסתיימה. לפני כשבועיים נראה היה שהמתקפה הזו לא תסתיים בעתיד הנראה לעין, ואילו בעוד שבועיים עלול להתברר מה שנראה כרגע כסיום המתקפה היה רק הפוגה. בין אם כך יהיה או לא, הפרק בתולדות הסכסוך הישראלי-פלסטיני שנכתב בשנתיים האחרונות מזויע עוד יותר מקודמיו, שהיו אף הם מרובי זוועות וסבל, וקשה יהיה להשתחרר מצילו בעתיד. קל וחומר שקשה להשתחרר מצלו כעת.

ההחרבה השיטתית של סביבת החיים ברצועת עזה ואובדן החיים ושלמות הגוף של שיעור ניכר מתושביה הינה אסון אשר מעמיד בצלו אפילו את הטבח המזווע בעוטף עזה ב-7 באוקטובר 2023, וכמובן שגם את ההפיכה המשטרית שמקדמת ממשלת ישראל הנוכחית מאז כינונה. מיותר לציין ששרשרת האסונות האלו קשורה בטבורה למדיניות הממשלה אשר עמוד התווך שלה הוא החרפה דרסטית של דיכוי העם הפלסטיני וניסיון לבטל את קיומו.

תהא זו טעות לתלות בממשלת ישראל הנוכחית ובציבור תומכיה את האשמה הבלעדית לנכבה שישראל חוללת ברצועת עזה. מסע הנקמה חסר המעצורים של ישראל כנגד תושבי רצועת עזה זכה לתמיכה של לפחות 80% מאזרחי המדינה היהודים. אמנם נכון שרגשות הנקמה הם תוצר של הטראומה של ה-7 באוקטובר, אבל את חוסר המעצורים של מסע הנקמה יש לחפש בתשתית הנפשית והאידיאולוגית של רוב הציבור בישראל.

שורשי הדה-הומניזציה של הפלסטינים

לדעתי, חוסר המעצורים של מסע הנקמה הישראלי בתושבי רצועת עזה כרוך בכך שרוב הציבור הישראלי אינו מתייחס אל הפלסטינים כאל בני-אנוש ומתכחש להיותם ישויות בעלות צרכים ורצונות אנושיים כגון שאיפה לחיים מאושרים אשר חופשיים ממגבלות בלתי סבירות. רק דה-הומניזציה קיצונית של תושבי רצועת עזה מאפשרת את הלך הרוח של רוב הציבור הישראלי ביחס למתקפה הישראלית על הרצועה.

דה-הומניזציה הזו מבוססת על צורך להתכחש לעובדה שתהליך ההתיישבות הציונית בפלסטין ("ארץ ישראל") היה כרוך מראשיתו בנישול של הילידים והוביל בהמשך הדרך להחרבת חברתם. במילים אחרות, "תקומת עם ישראל בארצו" הייתה והינה כרוכה בעוול לילידי אותה ארץ, והכחשת העובדה הזו כרוכה בהכחשת אנושיותם של אותם ילידים. (כמובן שדברים דומים חלים על ההתיישבות האירופית בשאר חלקי העולם במאות קודמות.)

האידיאולוגיה הישראלית מתעלמת מהעובדה, עליה הצביע אחד העם כבר בשנת 1891, שהשטח המכונה ארץ ישראל היה מיושב עוד לפני "העלייה הראשונה". התנגדות תושבי הארץ לנישולם מאדמתם, ולהפיכתם לגורם משני בארצם, היא תגובה טבעית וסבירה. היא נובעת מאינטרסים ממשליים ומנסיבות ממשיות, ולא מאופי מולד שהינו אלים ואי-רציונלי.

ההתעלמות מעובדות היסוד הללו (קרי: היות הארץ מיושבת והתנגדות יושביה הילידים לשינוי מעמדם) התחזקה בתקופת המנדט הבריטי: מהשלטון העות'מני וממחויבותו לאוכלוסייה המקומית לא ניתן היה להתעלם, אבל את המנדט הבריטי ניתן היה לראות כזמני וכהרבה פחות מחויב לאוכלוסייה המקומית. יתר על כן, כתב המנדט, אשר נוסח בהסכמה בין המעצמות של התקופה, התעלם מזכות ההגדרה העצמית של תושבי המזרח התיכון כולו (וזאת בניגוד לכיבוד זכות זו בשטחי האימפריה ההבסבורגית לשעבר). אכן, בתקופה

המדוברת, התנועה הציונות לא הייתה יוצאת דופן בהתעלמותה מרצונם של הילידים באזורי ההתיישבות האירופיים שבאסיה ואפריקה, ומביסוס טענותיה על הסכמה של מעצמות.

בפרט, ההסכמה הבינלאומית שיחקה תפקיד מכריע בייסוד מדינת ישראל, והיא שאפשרה את ההתעלמות מרצונם של תושבי הארץ הילידים (קרי: הפלסטינים). גם בהמשך הדרך התבססה המדיניות הישראלית על מו"מ עם המעצמות העולמיות, תוך התעלמות מעמי האזור, ועל יחסי ציבור שמתבססים על מיתוסים היסטוריים ועל טיעונים פסוודו-משפטיים מופשטים, תוך התעלמות מהמציאות הממשית. דוגמות בולטות כוללות את מניעת חזרת הפליטים הפלסטינים של "מלחמת 1948" בטענה שביריחתם מעידה על חוסר נכונותם להיות אזרחי המדינה, והפרשנות הישראלית להחלטות 194 ו-242 של האו"ם. בכל המקרים יש התעלמות מוחלטת ממציאות החיים של האנשים שעליהם מוכל הפלפול הפסוודו-משפטי: פליטי 1948 והפלסטינים החיים באזורי השליטה של ישראל.

התעלמות ממציאות החיים של פליטי 1948 ושל הפלסטינים החיים באזורי השליטה של ישראל מובילה באופן כמעט בלתי נמנע להתעלמות מעצם קיומם כבני-אנוש. כמעט נגזר על האידאולוגיה הישראלית שלא לראות אותם כבני-אדם בעלי זכויות ורצונות (או שלא לראות אותם כלל). במילים אחרות, הדעה-הומניזציה של הפלסטינים הינה אינהרנטית לאידאולוגיה המדינתית אשר מתעלמת מהזכויות והרצונות של הפלסטינים, ואידאולוגיה זו מופנמת באופן עמוק אצל רוב הציבור היהודי בישראל וגם אצל התומכים הלא-ישראלים של המדיניות הישראלית.

הדעה-הומניזציה של הפלסטינים היא פועל יוצא של הסירוב הישראלי המתמשך לפתור את הסכסוך הישראלי-פלסטיני באופן הוגן ושוויוני, עד כמה שהדבר אפשרי. פתרון הוגן ושוויוני חיוני לקיום נורמלי של תושבי הארץ והוא גם חובה מוסרית אשר מוטלת על ישראל, משום שהקמתה גרמה עוול לעם הפלסטיני. אלא שלפתרון הוגן ושוויוני של הסכסוך הישראלי-פלסטיני יש מחיר שהמיינסטרים הישראלי מסרב לשלם -- ויתור על היתרונות המוחשיים והמיידיים יותר של העליונות הישראלית-יהודית בארץ.

ככל שהסירוב הישראלי נעשה עיקש יותר, ככל שהוא דורש משאבים רבים יותר, כך הופכת הדעה-הומניזציה של הפלסטינים לדומיננטית יותר. יודגש שאצל המיינסטרים הישראלי הסירוב לפתרון של הסכסוך הוא בעל אופי פאסיבי (קרי: חוסר עניין בפתרון ו/או חוסר פעולה לקידום פתרון), ואילו אצל הימין האידאולוגי הישראלי הסירוב הוא בעל אופי אקטיבי (קרי: פעילות שמטרתה למנוע אפשרות של פתרון הוגן ושוויוני בעתיד).

ביחס למתקפת החמאס המזוועה של ה-7 לאוקטובר 2023 ראו לציין כמה נקודות. ראשית, ההפתעה הישראלית ממתקפת החמאס שורשה בדה-הומניזציה של הפלסטינים: רק מי שעיוור לחלוטין למציאות החיים המדכאים וחסרי-התקווה ברצועת עזה עשוי להיות מופתע מהתפוצצות מזוועה ובלתי מובחנת של אלימות. שנית, נראה לי שהכישלון הצבאי בבלימת מתקפת החמאס באותו יום מקורו בזלזול באויב, שגם הוא מקורו בדה-הומניזציה של הפלסטינים. שלישית, נראה שהרגש המוביל ברצון לנקמה מקורו בתחושת עלבון ביחס לאותו כישלון, עלבון אשר צורב במיוחד לנוכח הזלזול בפלסטינים והדה-הומניזציה שלהם.

חשבון נפש

המצב החברתי והפוליטי בישראל, שהיה בכי רע גם במאה העשרים, הורע בהרבה במהלך הרבע הראשון של המאה העשרים ואחת, והוחמר עוד יותר בשנתיים האחרונות. הנטייה ה"טבעית" היא לומר שאנחנו, במק", ושותפינו השונים לדעה ולדרך, נכשלנו במשימה לשפר את המצב הפוליטי. אלא, שכמו בהרבה מקרים, הנטייה הטבעית שגויה גם במקרה זה:

שורש אי-הצלחתנו למנוע את המצב האסוני הנוכחי הוא בעובדה שנאבקנו בכוחות שחזקים מאתנו אלפי מונים, וכוחות אלו הם שאשמים במצב הנוכחי.

אין להסיק מהאמור לעיל כי מאבקנו בעבר, בהווה ובעתיד היו והינם חסרי תוחלת. לא רק שהסיכוי לשינוי חברתי ופוליטי קיים תמיד, אלא שעצם המאבק מעצים את הציבור אשר מחזיק בדעותינו או בדעות אשר קרובות לדעותינו. ההעצמה הזו חשובה כשלעצמה, משום שהציבור הזה חי במציאות אשר מאיימת לקעקע את הכרתו, וכמובן שיש לה ערך כחלק ממאמץ לבניית עתיד טוב יותר.

אינני טוען שלא עשינו טעויות, אלא שהטעויות שעשינו אינן אשמות במצב הנוכחי. בפרט, אני כופר בטענה שהשמאל ו/או האזרחים הפלסטינים אשמים במצב הנוכחי או למצער בנפילת הממשלה הקודמת ו/או בכישלון בבחירות האחרונות. אינני טוען שהם לא עשו טעויות אסטרטגיות או טקטיות, אלא שטעויות אלו -- שגרמו להעלמות סיעת "מרצ" וירידה בייצוג מה שהיה "הרשימה המשותפת" -- לא הן שגרמו לנפילת הממשלה (שנגרמה ע"י התפוררות סיעת "ימינה") ולרוב שהשיג הגוש הריאקציונרי/פרוטו-פאשיסטי בבחירות 2022. קל וחומר שטעויות אלו לא הן שיצרו את העיוורון של רוב הציבור הישראלי לבעיות היסוד של המדינה (אשר ידונו בהמשך).

באופן כללי יותר, השמאל בישראל הוא קטן ביותר והאזרחים הפלסטינים מודרים למעשה מן התהליך הפוליטי כך שהאשמתם במצב הנוכחי הינה מופרכת ובלתי הוגנת. הכישלון להשיג תמיכה בעמדות הומניסטיות ו/או שמאליות הוא פועל יוצא מן המציאות אשר מיוצרת על ידי השלטון אשר מצוי כבר עשרות שנים בידי הימין.

מי שאשם במצב הנורא בו נמצאת המדינה הוא הימין (ז"א הגרסה הישראלית של שילוב בין אולטרה-לאומנות וניאו-ליברליות). הכוונה היא גם לימין שבשלטון וגם לימין שבנטיית הלב והמחשבה של אנשים שאינם תופסים את עצמם כשייכים לימין. אבל הימין אינו האשם היחיד. סייע לו "המרכז" שלא השכיל להבין את בעיות היסוד של החברה הישראלית, את התהליכים ההרסניים שבעיות אלו מייצרות, ואת הצורך להתייבב כנגדם. בפרט, לא ניתן לעצור את התהליכים הללו ללא עימות עם דרכו של הימין וללא נכונות כנה לשיתוף פעולה עם השמאל ועם האזרחים הפלסטינים של המדינה.

לפיכך, **מי שחייב בחשבון נפש הוא "המרכז" אשר בכל נקודת הכרעה נטה לכיוון הימין.** המרכז הוא שפסל שיתוף פעולה כנה עם ה"סיעות הערביות" מאז שאופציה זו עלתה על השולחן שלו: ראו למשל את אי-המוכנות (למצער הפומבית) להסתמך על "הרשימה המשותפת" בעת הניסיונות להקים ממשלה באביב 2020 ובאביב 2021 וכן בעת הניסיונות למנוע את נפילת הממשלה בקיץ 2022.

המרכז התעלם מהמשך קיומו ומהחרפתו של **משטר הדיכוי בשטחים הפלסטינים**, שיתף פעולה עם **ההדרה והאפליה כנגד אזרחיה הפלסטינים של המדינה**, לא התייחס ברצינות **לפערים החומריים העצומים בחברה הישראלית**, והתרכז בביקורת על אספקטים שליליים (חשובים כשלעצמם) של **התרבות הפוליטית והחברה הישראלית** תוך התעלמות מן הקשר שלהם לשלושת עובדות היסוד שהוזכרו

קשה להתייחס למכלול הנ"ל לנוכח הקטסטרופה המתחוללת בימים אלו ברצועת עזה. לפיכך, אשתמש כאן בקטעים שכתבתי לפני כשלוש שנים. להלן פירוט, שנכתב בדצמבר 2022, של העובדות הבעייתיות הנזכרות לעיל.

העובדה הבעייתית הראשונה היא שישראל מקיימת **משטר דיכוי של האוכלוסייה הפלסטינית המצויה בשטחים שבשליטתה**. אני משתמש בביטוי "משטר דיכוי" ולא במילים כגון "כיבוש" משום שמה שמרכזי בעיני אינה שאלה הריבונות או השליטה על שטחים אלא שאלת ההשפעה של משטר כזה או אחר על חייהם של אנשים. המצב האובייקטיבי והסובייקטיבי של התושבים הפלסטינים של הגדה המערבית ורצועת עזה הוא של היותם תחת משטר דיכוי ברוטלי ושרירותי (מבחינתם) אשר מונע מהם אפשרות לפתח את חייהם ולעיתים אפילו מסכן את החיים עצמם. [ודוק: דברים אלו נכתבו בדצמבר 2022]. המשטר הזה נכפה עליהם באופן עקיף ברצועה (קרי: ע"י הסגר) ואופן ישיר יותר בגדה. למרות שתחזוק משטר הדיכוי בשטחים הפלסטינים כרוך במשאבים חומריים עצומים ובהשחתה מוסרית של החברה הישראלית, הנושא הזה מודחק בדיון הציבורי המרכזי.

העובדה הבעייתית השנייה היא שמדינת ישראל **מדירה ומפלה את אזרחיה הפלסטינים** במגוון של מישורים, החל מהשתתפות בהכרעות פוליטיות (ראו: הדרישה ל"רוב יהודי" להחלטות מסוימות והיחס הציבורי לממשלה המתבססת על תמיכה של "מפלגה ערבית"), דרך הקצאת משאבים (ראו: הקצאת קרקעות ומים, רמת השירותים המסופקים על ידי גורמי ממשל שונים, רמת האכיפה של חוקי מגן שונים והעלמת עין מפשיעה שמקורה בחלקה במשת"פים של השב"כ), ועד לנוכחות במרחב הציבורי (ראו: מעמד השפה הערבית). הפרקטיקות המדירות והמפלות הנ"ל משתקפות באופן ברור ב"חוק יסוד: הלאום" ובאזהרות שהושמעו לאחרונה בבג"ץ ביחס לאפשרות לפסול רשימות לבחירות לכנסת בשל ניסיון להעלות לדיון הצעת "חוק יסוד: מדינת כל אזרחיה" (שגם נפסלה לדיון ע"י נשיאות הכנסת). [נשוב: דברים אלו נכתבו בדצמבר 2022].

העובדה הבעייתית השלישית היא שבישראל מתקיימת **רמה גבוהה ביותר של אי-שוויון סוציו-כלכלי**: בפרט, פערים בין המרכז לפרפריה, בין שכר להון, ובין רכוש להעדרו. אנחנו מצויים לאחר עשורים של מתקפה (נאו-ליברלית) על מדינת הרווחה ועל ציבור העובדים, ובמצב בו חלקים גדולים ממנו נתונים לניצול מחפיר ולתעסוקה פוגענית. השיח השלט מזהה את "טובת הכלכלה" עם האינטרסים של ההון ורואה בציפיות (קל וחומר בתביעות) של העובדים לקיום מכשול למדיניות כלכלית. אדגיש שאני רואה את הפער העדתי (בין אשכנזים למזרחים) בחברה היהודית כפועל יוצא של פערים מורשים (קרי: בעיקר פער בהון העובר בירושה), ואת השורש של יוקר המחיה במדיניות הממשלתית אשר פועלת לטובת בעלי ההון על חשבון שאר האוכלוסייה (ראו למשל את דלדול השירותים הציבוריים ורמת מיסוי נמוכה על הכנסות גבוהות). [את התוצאה האיומה של החלשת השירותים הציבוריים ראינו בבירור בטיפול הכושל בנפגעי ה-7 באוקטובר ובנפגעי הלחימה בצפון ובאירן].

העובדה הבעייתית הרביעית היא שהתרבות הפוליטית והחברתית בישראל **מתמקדת בהבטחת הקיום של החיים ומזניחה את שאלת תוכן החיים** ובכך מייצרת דלות רוחנית וחומרית (למצער של רוב הציבור). גישות אלו באות לידי ביטוי באדישות ואף עוינות של חלקים נרחבים בציבור לשאלות הנוגעות ליחס לפליטים, לזכויות נשים, ללהט"ב, ולהשכלה ותרבות חילונית. עניין זה משתקף גם בגישה המרדדת את הדמוקרטיה לעקרון של שלטון הרוב ועיוורת לחלוטין לפוטנציאל הדיקטטורי של שלטון הרוב ולצורך להגן על מי שהעדפותיו האישיות ו/או המוסריות מצויות במיעוט. [נשוב: דברים אלו נכתבו בדצמבר 2022].

כפי שנרמז לעיל, "המרכז הפוליטי" בישראל סבור -- ולו במובלע -- שניתן לטפל בנגזרות נבחרות של הבעיה הרביעית מבלי לטפל בשלושת הבעיות הקודמות, אלא שלדעתי קיים קשר הדוק בין הבעיה הרביעית לשלוש הקודמות. החלקים ה"חזקים" יותר ש"במרכז"

מתאכזבים כל פעם מחדש שאינם זוכים לשיתוף פעולה (קל וחומר שיתוף פעולה נלהב) מהציבורים אשר סובלים באופן החמור ביותר משלוש הבעיות הראשונות. לפיכך, לא רק שסילוק הימין מן השלטון מחייב שיתוף פעולה כנה עם השמאל ועם האזרחים הפלסטינים, אלא שמטרה זו מחייבת את "המרכז" לצעדים ממשיים לצמצום הסבל של הציבורים הנפגעים ביותר משלושת הבעיות הראשונות. (למותר לציין ששיקולים של מוסר אוניברסלי תובעים סולידריות של האזרחים ה"חזקים" יותר עם אלו שגורלם שפר עליהם פחות, אלא שבאקלים הפוליטי בישראל אין לצערי לשיקול זה משקל רב.)

ומה על השמאל בישראל לעשות עד ש"המרכז" יתעשת ויאמץ את האסטרטגיה הנ"ל? בעתיד הנראה לעין, אין לשמאל מה לעשות אלא **לדבוק בעמדותיו הצודקות ולנסות להנחיל אותן בהדרגה ליותר ויותר חלקים בציבור.**

עודד גולדרייך, 10-10-2025